

GELOOF
IN DE
TOEKOMST

GELOOF IN DE TOEKOMST

een terugblik met het oog op morgen

Meint Smit

forumc

forumc
forumc
forumc

Buijten & Schipperheijn *Motief* - Amsterdam

1^e druk januari 2019

Copyright © 2018 Meint Smit. Alle rechten voorbehouden.

ISBN: 978-94-6369-020-1

De uitgever heeft zijn uiterste best gedaan uitsluitend rechtenvrije foto's te gebruiken. Mocht u toch menen enige rechten te kunnen doen gelden, meldt u dit dan bij de uitgever.

Omslag: Een gestileerde versie van de 'De voetwassing', een ets van Rembrandt van Rijn. Illustratie bij het thema Heersen of Dienen dat in deel II besproken wordt.

Ontwerp omslag: Smit Grafische Vormgeving, Eindhoven

Ontwerp binnenwerk: Buijten & Schipperheijn, Amsterdam

INHOUD

Woord vooraf	9
Inleiding	11

DEEL 1 GELOOF, WETENSCHAP EN TECHNIEK

1. Weet je het zeker?	17
Twee mooie verhalen	19
Een pretentieuze verhaal	22
Een ongelooflijk verhaal	26
Het einde van het verhaal?	34
2. Wetenschap en geloof	43
Rationalisme en empirisme	44
Rationalisme	46
Empirisme	47
Geloof en wetenschap	49
Schokkende ontdekkingen	52
Een wetenschappelijke revolutie	54
Een nog grotere schok	57
Naar een pluralistische visie op wetenschap	60
Dualisme	60
Pluralisme	63
Eendimensionale economie	64
Eendimensionale evolutiebiologie	68
Spanningen tussen geloof en wetenschap	73
Naar de ontmythologisering van de wetenschap	76
3. Techniek en wetenschap	81
Techniek en vooruitgang	81
Informatie- en communicatietechniek (ICT)	81
De wet van Moore	82
Wat gaat er verder nog komen?	85
Gevaren van de techniek	89
Ongewenste bijwerkingen	89
Schaalvergroting	93

De techno-economische organisatie	96
Een onzekere toekomst	100
Wetenschap en techniek	101
Verschillen en overeenkomsten tussen wetenschap en techniek	102
Naar technische beheersing	105
Naar een dienstbare techniek	109

DEEL 2 GELOOF EN SAMENLEVING

4. Macht en Geweld	121
5000 Jaar beschaving	122
Ideologie en geweld	127
De oudste beschavingen	128
De islam	128
Het christendom	129
Van dienende kerk naar heersende kerk	130
Reformatie	132
De Franse Revolutie en de Verlichting	136
Conclusies	138
Sociaal en economisch geweld	138
Tweedeling van de samenleving	142
Armoede neemt toe	144
De rijken worden rijker	145
Gevolgen van de groeiende kloof tussen rijk en arm	148
Conclusie	149
5. Humanisme, Renaissance en Verlichting	151
De Renaissance	151
Humanisme	152
Christelijk humanisme	155
De Verlichting	157
De mens: goed of slecht?	161
De samenleving: sociaal of individualistisch?	164
Naar een socialere samenleving	170
Conclusie	172

6. Dienen	173
Over godsdienst en godsdienstigheid.....	173
Het sociale karakter van de wetten van Mozes	176
De christelijke kerk in het Romeinse Rijk	179
Reformatie van de samenleving.....	183
De afschaffing van de slavernij.....	188
Het Réveil	189
Het christendom in China	195
Conclusie.....	196
7. Het christelijk geloof	199
Christendom en humanisme	199
Verbetering van de samenleving	204
Vernieuwing van de mens.	211
Geloof in de toekomst.....	217

WOORD VOORAF

De titel van dit boekje heeft een dubbele betekenis. Het gaat over de rol van het christelijk geloof in de toekomst. Maar het gaat ook over het vertrouwen in de toekomst. In de decennia rond de eeuwwisseling zijn zowel de rol van het christelijk geloof in de westerse samenleving als het vertrouwen in de toekomst van die samenleving sterk afgenomen, vooral in Europa. En je kunt je afvragen of die twee iets met elkaar te maken hebben.

In dit boekje bespreken we de rol die geloof, wetenschap en techniek spelen in onze moderne samenleving. Om daar een goed zicht op te krijgen is het belangrijk om wat afstand te nemen van onze eigentijdse opvattingen. We doen dat door regelmatig uitstapjes te maken naar de geschiedenis van onze samenleving om erachter te komen hoe mensen er toen over dachten en wat we daarvan kunnen leren. Een terugblik met het oog op morgen.

Het boekje is geschreven voor mensen die geïnteresseerd zijn in de betekenis van geloof, wetenschap en techniek voor onze moderne samenleving. Om het te kunnen volgen heb je geen grondige achtergrondkennis nodig. Wie die achtergrondkennis wel heeft zal in het boekje deels bekende stof tegenkomen, maar ik hoop dat het desondanks voldoende nieuwe gezichtspunten zal aanreiken om het de moeite van het lezen waard te maken.

Een woord van dank voor familie, vrienden en kennissen die eerdere versies van het manuscript kritisch hebben doorgelezen en zo meegewerkt hebben om er een goed leesbaar en hopelijk overtuigend boekje van te maken.

INLEIDING

Meer dan duizend jaar lang heeft het christelijk geloof de Europese cultuur gestempeld. Hoewel de praktijk soms ver afweek van de christelijke idealen, waren er maar weinig mensen die het christelijk geloof zelf ter discussie stelden. Het geloof in God was zo ingeburgerd in de samenleving en in de opvoeding dat het voor de meeste mensen vanzelfsprekend was.

Van die vanzelfsprekendheid is weinig meer over. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is het christelijk geloof in hoog tempo naar de rand van de samenleving verdrongen. Veel mensen zien het tegenwoordig als iets voor je privéleven, kerken lopen leeg en in de politiek vormen de traditionele christelijke partijen een steeds kleinere minderheid.

Oppervlakkig bezien lijkt het een logische ontwikkeling: door de opkomst van de wetenschap en de moderne communicatiemiddelen worden mensen steeds mondiger en laten ze zich niet meer door kerken voorschrijven wat ze moeten doen of denken. De moderne mens baseert zijn opvattingen niet langer op geloofsovertuigingen maar op wetenschappelijke inzichten.

Maar worden we inderdaad wel mondiger als we ons laten leiden door de wetenschap in plaats van door het christelijk geloof? Er zijn maar weinig mensen die zelf wetenschappelijke uitspraken kunnen checken: ruilen we niet het ene geloof in voor het andere? En is het wel duidelijk welke richting de wetenschap ons wijst?

Wetenschap en techniek zijn schitterende instrumenten om te begrijpen hoe de werkelijkheid in elkaar zit en hoe we die kennis kunnen gebruiken om de kwaliteit van ons leven te verbeteren. Maar instrumenten kunnen ons geen antwoord geven op de vraag wat de zin en het doel van ons leven is. Als we het antwoord daarop niet langer aan het christelijk geloof ontlenen maar van de wetenschap verwachten, lopen we het risico dat wetenschap en techniek ons gaan beheersen in plaats van ons te dienen. In dit boekje laten we zien dat dit inderdaad aan het gebeuren is en hoe dat gebeurt.

De dominante rol die de wetenschap in onze samenleving heeft gekregen blijkt bijvoorbeeld uit een afscheidsbrief van een lid van de plaatselijke kerk waarvan ik lid ben. Hij had de moeite genomen om uit te leggen waarom hij het geloof in God was kwijtgeraakt. Eén van zijn argumenten was dat de wetenschap had aangetoond dat veel van

wat christenen geloven niet klopt. Je vraagt je af hoe het komt dat deze jongeman, die zelf geen wetenschappelijke opleiding of achtergrond heeft, gelooft dat de wetenschap het hem onmogelijk maakt om in God te geloven, terwijl veel wetenschappers een belangrijke rol zien voor het christelijk geloof in hun leven en hun wetenschappelijke werkzaamheden. Blijkbaar is er in onze samenleving een beeld van de wetenschap ontstaan dat mensen tot keuzen brengt die ook vanuit wetenschappelijk oogpunt allerminst vanzelfsprekend zijn.

Het voorbeeld illustreert hoe mensen belangrijke keuzen maken op basis van gangbare opvattingen die ze van thuis of van hun omgeving hebben meegekregen, maar waarvan ze zelf de juistheid of de reikwijdte niet echt kunnen checken of overzien. Dat geldt niet alleen voor de keuze of je wel of niet gelooft. Maar ook voor veel andere keuzen die je maakt voor de invulling van je werk of voor je persoonlijke leven. In die gangbare opvattingen treden in de loop van de tijd grote verschuivingen op en ze verschillen ook tussen culturen. Ze verklaren waarom zaken die in de ene cultuur of de ene tijd vanzelfsprekend zijn dat in een andere cultuur of een andere tijd volstrekt niet zijn. En ze spelen een belangrijke rol voor de richting waarin samenlevingen en culturen zich ontwikkelen.

Wie al wat langer meeloopt heeft zelf ervaren hoe sterk de gangbare opvattingen in de afgelopen vijftig jaar op tal van gebieden zijn verschoven. En ook hoe het karakter van de samenleving en ons vertrouwen in de toekomst zijn veranderd. Terwijl er in de tweede helft van de vorige eeuw ondanks twee wereldoorlogen een groot optimisme was over de toekomst is daar in onze tijd weinig van over. De internationale stabiliteit is verdwenen in een tempo dat niemand twintig jaar eerder voor mogelijk had gehouden. De opwarming van de aarde lijkt steeds sneller te gaan en er is grote onzekerheid hoe groot de gevolgen gaan worden. En hoewel er weer sprake is van een groeiende economie, geldt dat lang niet voor iedereen en vragen deskundigen zich af of het om een blijvende of een tijdelijke opleving gaat. De hoge schuldenlasten van veel landen maken de economie fragiel: een paar procent renteverhoging kan de wereld zo weer in een nieuwe financiële crisis storten. Veel mensen maken zich zorgen over hun toekomst: hun baan, hun inkomen, hun hypotheek of hun oudedagsvoorziening. En hoewel niet iedereen de toestand even ernstig inschat kun je toch constateren dat het optimisme van de vorige eeuw is omgeslagen in zorg over de toekomst. Het vertrouwen is verdwenen.